խատողների շրջանը և այսօր երկաթուղու բանւորների մեծամասնութիւնը կազմում է գիւղական թուրք ազգաբնակութիւնը։ Դրանք առաւօտից մինչև երեկոյ անխոնջ կերպով բանում են, իրանք ուրախանալով իրանց այդպիսի կենսական եղանակի փոփոխութիւնից։

Օրերումս Բագուի մէջ բացվեցաւ ծովագնացութեան ուսումնարանը, որի նպատակն է պատրաստել նաւավարներ։ Դեռ աշակերտների թիւը քիչ է։

Հայ թատրոնասէրները այս օրերս տուեցին մի ներկայացումն Բագուի մէջ։ Խաղացին «Քանդված օջախ» հեղինակութիւն Գ. Սունդուկեանցի։ Ներկայացումը անչափ բաւականացուցիչ էր և ժողովուրդը մեծ ուրախութեամբ կը ցանկանար որ երկրորդ ներկայացումն էլ տրվէր։

Երուսաղէմի Ս. Յակովբի վանքի միաբանութեան հաւատարմատար հայր Սամբրէ վարդապետ Մարկոսեան երկու շաբաթ է որ մեր քաղաքումն է, Արժանապատիւ հայր-սուրբը շատերին ասում է որ Երուսաղէմի վանքի մէջ գտնվում են աբեղաներ, որոնց շնորհով վանքի գանձարանը այժմեան աննախանձելի դրութեան է հասցրած։ Բագուի հարուստները մեծ գումարներ են ստորագրում վարդապետի հանգանակութեան թերթի վրա։

***

ՆԱՄԱԿ ԿԻԵՎԻՑ

—

Նոյեմբերի 20-ին

Այսօր, 20-ին նոյեմբերի 12 ժամին առաւօտեան երենլի ֆրանսիացի դերասանուհի Սառա Բերնար հասաւ Կիև։ Մեր հասարակութեան ընտիր մասը, վաղօրօք իմանալով այդ հռչակաւոր դերասանուհու գալու ժամը, լցրել էր երկաթուղու կայարանը։ Բոլորն էլ անհամբերութեամբ սպասում էին 12 ժամի մօտենալուն։ Ընդհանուրի խօսակցութեան առարկան Սառա Բերնարն էր, մի քանիսը խօսում էին նրա վրա, թէ ինչ համակրանքով ընդունեցին նրան Վիեննայում, իսկ մի քանիսն էլ խօսում էին, թէ ինչպէս հիւրասիրեցին նրան Օդեսսայում (քարով ու աղ դրած վարունկով)։ Կային որոնք վատաբանում էին Օդեսայի ռուս ինտելլիգենցիայի արարքը, կային նոյնպէս այնպիսիները, որոնք ընդհակառակը գովում էին այդ բանը։ Յայտնի բան է, որ այս վերջինները կազմում էին հակրէական մի պարտիա։ Ի վերջոյ 12 ժամը լրացաւ, եկաւ և Սառա Բերնար։ Ամբոխը, որ կազմված էր, գլխաւորապէս, ուսանողներից, թնդացրեց օդը անվերջանալի ուռաներով ու կեցցէներով, բայց և այստեղ գտնվեցան մի քանի անհատներ, որոնք կազմելով «Կիեվլիանին» լրագրի խմբագրի կուսակիցներ, սկսեցին շուացնել և աղմուկ բարձրացնել, բայց այդ անկարգութիւնը աննշմարելի եղաւ, որովհետև Սառա Բերնարի համակրողների թիւը անհամեմատ շատ էր։ Տեղւոյս քաղաքային թատրոնի դիրեկտոր պ. Սետով և դերասաններից մի քանիսը շատ սիրով ընդունեցին Սառա Բերնարին։ Նա նըստեց իր համար պատրաստած կառքի մէջ և ուղևորվեց դէպի «մեծ հիւրանոցը»։ Մի և նոյն օրը, քաղաքային թատրոնում, տեղի ունեցաւ Սառա Բերնարի առաջին ներկայացումը. «La dame aux camelias» Ալէքսանդր Դիւմայի հեղինակութիւնը։ Թատրոնում, ինչպէս ասում են, «ասեղ գցելու տեղ չը կար»։ Երևաց թէ չէ բեմի վրա հռչակաւոր դերասանուհին, թատրոնը դղրդաց ծափահարութիւններով ու կեցցէներով, լօժաներից և պարտերից պսակներ էր, որ թափում էին բեմի վրա. Սառա Բերնարը խաղում էր «Մարգարիտա Գօտիէի» դերը։ Կրիտիկական հայեացքով քննել այդ խաղը, իմ ուժից վեր է, միայն այն կասեմ, որ Սառա Բերնարը այնքան հիանալի և արտիստիկական ձևով կատարեց իր դերը, որ համարեա ամբողջ հասարակութեան վրա (ի հարկէ խօսքս հասկացող դասի վրա է) մի ընդհանուր տխրութիւն պատճառեց, դրան ապացոյց կարող են լինել այն նուէրները, պսակները, ծափահարութիւնները և կեցցէները, որ ստացաւ երենլի դերասանուհին։

Ներկայացումից յետոյ մօտ 15 անգամ դուրս կանչեցին նորան, այդ անողները, գլխաւորապէս ուսանողութիւնն էր, որը ցանկանում էր ցոյց տալ իր համակրութիւնը դէպի հռչակաւոր տաղանդը առանց հաշւի առնելու թէ ինչ ազգութեան և դաւանութեան է պատկանում եւրոպական հռչակ ստացած դերասանուհին։ Կիևում Սառա Բերնարը կը մնայ չորս օր, որի ընթացքում կը տայ չորս ներկայացում. «Ֆրու-Ֆրու», «Ադրիեննա Լէկուվրեր» և «Սֆինկս»։ Երեքշաբթի նա պէտք է ուղևորվի դէպէ Մոսկվա։

Ալէքսանդր Սիմէօնեանց

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

—

Նոյեմբերի 18-ին

Հայերիս մէջ օտարոտի չէ այն երևոյթը, որ երբ մի որ և է հանճարեղ հրապարակախօս, մի որ և է անկեղծ ազգասէր, մի որ և է առողջադատ անհատ ցաւօք սրտի հրապարակում է իր ազգի կամ իր ժողովրդի անմխիթար պակասութիւններն ու թերութիւնները՝ առաջարկելով մի և նոյն ժամանակ վիրաբուժական դարմաններ, երբ նա անխնայ մտրակում է ազգային ասպարիզում գործողների զեղծումները՝ նրանց ուղղելու նպատակով, փոխանակ ամբոխի համակրութիւնը ու բարոյական խրախոյսը վայելելու, ենթարկվում է զանազան խաւարասէրների ու օբսկուրանտների կողմից հալածանքի, զրպարտութեան ու դաւաճանութեան, դրօշմվում է նրա մաքուր ճակատը ազգամնաս, եկեղեցամնաս և այլ անտեղի ածականներով։ Այդ ախտը՝ որով համայն հայերս խպառ վարակված ենք, բայց որը վաղուց հարկաւոր էր արմատախիլ անել, աւելի ժողովրդականութիւն է ժառանգել այնտեղ, ուր հասարակութիւնը գեգերվում է ասիական տգիտութեան ու ֆանատիկոսութեան ցեխի մէջ, ուր տակաւին թագաւորում են հին նահապետական նախապաշարմունքները։ Այդպիսի ողորմելի քաղաքների կարգին բաղդ ունի պատկանելու և Շամախին։ Գիտենք թէ մեզանից—շամախեցիներից մի ինքնաճանաչ պատանի, մի աննշանակ երիտասարդ մամուլի միջոցով հանդէս է հանում մեր թոյլ կողմերը և ահա մենք նրա յօդուածը լրջօրէն կարդալու, անաչառապէս դատելու և խոհեմութեամբ նրանից օգտվելու տեղ, անմիջապէս ուղղում ենք դէպի խեղճ յօդուածագիրը մեր կրքերի թունաւորիչ շանթերը, ձգում ենք նրա անձը ծաղրանքութեան, զուարճախօսութեան և բամբասանքի տակ։ Երևակայեցէք, պատւելի ընթերցողներ, պարոնի տրամադրութիւնը, երբ նա դէթ առաջին անգամ հանդիպելով այդպիսի խոչընդոտների՝ ստիպվում է չարտասանել և խօսք այն իրերի վրա, որոնց ծարաւը խեղդում է նա,—խախտել իր հայրենի թէ բողբոջած բուն մարդկային մեծակշիռ ձգտողութիւնները։ Սակայն, թող չը վհատի այն ազնիւ պարոնը, թող մերկացնէ մեր տկարութիւնները ու պակասութիւնները, որքան ներում են իր ոյժերը, քանզի ճշմարտութեան պաշտօնեայ լինելն է բարոյական պարտականութիւն ամեն մի անձի, որ ձգնում է «մարդ» վսեմ անունը կրելու, իսկ ընդհակառակը, սքօղել, վարագուրել նա՛ է կատարեալ տմարդութիւն։ Սիրելի համաքաղաքացիներս, մինչև երբ պէտք է այս տաժանելի լծի տակ մաշվենք ու տանջվենք. մինչև երբ պիտի հալածենք մարդկային պարտականութիւնները. ժամանակ է, ժամանակ. սթափվենք մահաբեր թանձր քնից, ճանաչենք, վերջապէս, մեզ ու մեր կեանքի խորհուրդները... Թողնենք այդ հանգստութիւն վրդովող խօսքերը ու դառնանք դէպի մի ուրիշ ամենակարևոր խնդիրը։ Շամախու տնտեսական ոյժերը վերջին ժամանակներում սիստեմատիկապէս քայքայվում են և այժմ ոչ մի ժողովուրդ այնպէս չէ մաքառում իր գոյութեան ճակատագրի դէմ, ինչպէս մենք։ Ճշմարիտը խոստովանված, շամախեցիների թշուառ վիճակը շատ անգամ, ինչպէս հասարակական շահերով մի նշոյլ անգամ հետաքրքրվողի, մինչև անգամ և չը հետաքրքրվողի, նոյնպէս և մեր խորհրդածութեան ենթակայ է եղել և մենք հասել ենք այն եզրակացութեան, որ մեր ցաւերը փարատելու համար անհրաժեշտ է հիմնել մի ընկերութիւն. սակայն ի նկատի ունենալով շամախեցիների անտարբերութիւնը ու սառնասրտութիւնը դէպի մի որ և է շահաւէտ առաջարկութիւն, մանաւանդ որ մենք.... որոշեցինք լռել, թողնելով այդ պատիւը հասարակութեան մէջ դիրք ունեցող մի անհատի. այո, և չը սխալվեցինք մեր որոշման մէջ։ Պատուական «Մշակի» վերջին համարներից մէկում զետեղված էր Շամախուց մի նամակ, որի հեղինակը— պ. Փիրբուդաղեանցը մեր նեղ վիճակը բարւոքելու համար առաջարկում է կազմել մի «տնտեսական» ընկերութիւն ակցիայով։ Ի՞նչ էք կարծում, ազնիւ ընթերցողներ, նա էս ազատ չը մնաց շամախեցիների պարսաւաքարերից, որոնց մէջ քաջափայլ հանդիսացաւ հնամոլ ոմն N. Մինք չունենք աւել երկարաբանել սրա և սրա նըման հիւանդոտների բանած սև ընթացքի վրա. դիմում ենք դէպի մեր բարեմիտ ու խելացի երիտասարդները ու խնդրում իրանց ուշադրութիւնը նուիրել մի երկու րոպէ մեզ։ Խօսքս պ. Փիրբուդաղեանցի—մեզ համար օրուան պահանջ դարձած—հարցի վրա է։ Ամենքին յայտնի է, որ շերամապահութիւնը, գինեգործութիւնն ու հողագործութիւնը ամենաարդիւնաբեր գիւղատնտեսական արհեստներ են. յայտնի է նոյնպէս, որ ուր երկիրը իր յատկութիւններով ու կլիման նպաստամատոյց են լինում անուանեալ պարապմունքների յառաջադիմութեան, այնտեղ նրանք բաղկացնում են տեղական ժողովրդի նիւթական միջոցների գլխաւոր նեցուկը, այնտեղ նրանք հասել են իրանց կատարելագործութեան որոշ աստիճանին։ Բայց աւաղ, մեզանում այդպէս չէ. մենք, ինչպէս և ամեն բանում, բացառութիւն ենք կազմում. ճշմարիտ է ունենք արգաւանդ ու հարուստ դաշտեր, ապահոված ենք հիանալի կլիմայով, բայց տգիտութիւնը ու ծուլութիւնը դատապարտել են չը շահվել մեր բընութեան բարքերից ու հարստութիւններից։ Փաստերը հեռու չեն։ Շերամապահութիւնը բաւական հնչուն ու օգտաւէտ պարապմունք է, և մեր լայնածաւալ ու անմշակ հանդերը ընդունակ են բուսցնել շերամի միակ կերակուրը—թթենի. ո՞ր շամախեցու բագում չը կայ ամենանուազը չորս ահագին թթենիներ։ Հետևաբար շերամապահութիւնը՝ այդպիսի ձեռնտու հանգամանքներում՝ պիտի լինէր շամախեցիների հաց հայթայթելու գլխաւոր աղբիւրը։ Բայց ո՞վ է մեզանում պարապվում նրանով. ամբողջ 840 հայ տնից երկուսը. ափսո՜ս, ասում են մի ծաղկով գարուն չի լինի։ Այն թթենի ծառերը, որոնց ետևից շատ եւրոպացի ազգեր ճրագով են մանգալիս և չեն ճարում, մեզ ծառայում են իրանց պտուղներով ու վառելափայտով միայն։ Շամախու շերամապահութիւնը, որ այնքան հռչակված է, առանց բացառութեան գտնվում է թուրքերի ձեռքը. և թէպէտ վերջինները պարապվում են նոյն ձևով, ինչպէս շատ տարիներ առաջ իրանց նախնիքը, այնու ամենայնիւ մեծ շահաստացութիւն ունեն նրանից։ Նոյնը կարելի է ասել և գինեգործութեան ու երկրագործութեան վերաբերեալ, այն զանազանութեամբ միայն, որ վերջիններն են գլխաւորապէս հայի, իսկ մասամբ և թուրք գիւղացիների ձեռին։ Ո՞վ կը մոռանայ շամախուց երկու-երեք վերստ հեռաւորութեամբ ընկած Մատրասա, Քարքանջ, Սաղեան, Գիւրջիվան և այլ հայ-գիւղերի գինին, որը ազատ կարող է մրցել իր յատկութեամբ Կախեթու գինու հետ. ո՞վ չէ մտաբերում Արփուդ գիւղը, որը անցեալ սով-տարին մինակ Շամախուն տուեց մօտ 500 թաղար (թաղարը 25 պուդ) ցորեն։ Այդ ամենը ստանում է շամախեցին աշխատասէր ու տոկուն շինականից և դարձեալ արհամարհում է նրա կոշտ ձեռքերը։

Եթէ վերոյիշեալ երեք գիւղատնտեսական արհեստները՝ գինեգործութիւնը, հողագործութիւնը ու շերամապահութիւնը այնքան առատ են վարձատրում իրան հին-նահապետական ձևով արդիւնագործողին, ապա որքան առատ կը վարձատրէին նոր-եւրոպական սիստեմայով գործողին. երանի թէ վերջինները մենք լինէինք, մենք՝ ծոյլ-շամախեցիներս։ Տնտեսականութիւն ասած բառը մեզ համար մի վերացական միտք է. իսկ արհեստները, կօշկակարութիւնը, ասիական դերձակութիւնը և այլն, լակոնօրէն կարելի է ասել, վերջին աստիճանի աննախանձելի դրութեան մէջ են։ Բայց որքա՛ն էլ մեր ներկայ դրութիւնը անտանելի ու ողորմելի լինի, այնու ամենայնիւ համեմատելով մօտ-ապագայում շամախեցիներին սպասող վիճակի հետ, եթէ միայն կամակորութեամբ շարունակենք մեր անհոգ ընթացքը, պիտի համարվեն աւելի բաղդաւոր ու երջանիկ. և ահա ինչու. ինչպէս տեսնում էք, յարգոյ ընթերցողներս, տնտեսականութեամբ վատ թէ լաւ, քիչ թէ շատ պարապվում են գլխաւորապէս մեր գիւղացիները, որոնք մինչև այժմ չունենալով ճանապարհի յարմարութիւններ իրանց արիւն-քրտինքով վաստակած արդիւնքը՝ ցորեն, գինի, զանազան մրգեղեններ ու ընդեղէնները ուրիշ քաղաքներ վաճառահանելու, ծախել են մեզ էժան գներով, բայց երբ կանցնի Բագու-Թիֆլիսեան երկաթուղին, թողնելով Շամախին իրանից դուրս, այն ժամանակ բոլորը, ինչ որ պիտի ուղարկվէր Շամախի, կը ճանապարհի ուրիշ տեղեր թանգ գներով վաճառելու, իսկ մենք կամ կը մնանք թամարդու մեր հարուստ հայրենի երկրի բերքերից, կամ պիտի գնենք նրանք ուրիշներից թանգ։ Պատճառը—մեր ծուլութիւնը ու անհոգութիւնը։ Շատ իրաւացի է նկատում պ. Փիրբուդաղեանցը ասելով. «Մինչև երբ պիտի բընութեան հարստութեան մէջ քաղցած ու սոված մեռնինք»։ Ցանկալի էր, որ պարոնի նամակին արձագանք տային մեր բարեմիտ երիտասարդները, որոնցից կախված է Շամախու և ներկան և ապագան։ Կնքում եմ նամակս հաղորդելով ձեզ Շամախու միակ մխիթարական լուրը։ Հայոց երկսեռ ուսումնարանների գրադարանը օր ըստ օրէ ծաղկում է, նոր գրապահ պ. Ա. Գ.-ի անխոնջ աշխատութեան շնորհիւ. գրքերը նախկին փոշու սուր ատամներից ազատված, ընթերցողներ է կանչում. բայց ափսոս, վերջինների թիւը սահմանափակ է։

Պետրոս Մելքումեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՄԵՐԻԿԱ

Յանցաւոր Գիտօի գործը քննող դատարանի նիստերից մէկի ժամանակ յանցաւորը աւելի հանգիստ էր երևում և զբաղված էր իր ձեռագիրներով։ Նա այլ ևս չէր ակնարկում, որ մարդիկ փորձում են նրան սպանել։ Փաստաբան Րօբինզօն իր ցանկութեան համեմատ ազատվեցաւ Գիտօին պաշտպանելուց։ Յանցաւորը հիմնվում էր բժիշկների վկայութեան վրա, որոնք յուլիսի 2-ին յայտնեցին, որ Գարֆիլդի վէրքը մահացու չէ։ „Ես Աստուծու գործիք էի, աւելացրեց Գիտօ, և յոյս ունեմ, որ նա ինձ կը պաշտպանի։ Մինչև այժմ նա ինձ շատ է օգնել։ Ուդվարդ և Լեմի բժշկները յայտնեցին, որ նախագահի ստացած վէրքը մահացու էր և ցոյց տուին երդուեալ դատաւորներին Գարֆիլդի մարմնից հանած գնդակը։ Այնուհետև փաստաբան Սկօվիլ պաշտպանողական երկար ճառ արտասանեց։ Նա աշխատում էր ապացուցանել յանցաւորի անպատասխանատուութիւնը։ Երբ Գիտօ լսեց ակնարկութիւն, թէ նա խելագար է ձևանում, անհանգստութեամբ շարժվեց և բարկութեամբ ասաց. „Ես երբէք չեմ ձևացել։ Խելացի թէ անմիտ, բայց ես գործել եմ խելքի առաջնորդութեան համեմատ“։ Սկօվիլ ապացուցանում էր, որ խելագարութիւնը յանցաւորի ընտանիքի մէջ ժառանգական է։ Գիտօի պապի 10 որդեկերանցից չորսը խելագար էին, որոնց թւում և յանցաւորի հայրը։ Այնուհետև պաշտպանը նկարագրեց յանցաւորի կեանքը երեխայութիւնից սկսած, մանրամասն անելով Գիտօի սխալանքների վրա։ Այդ պատմութիւնը, որի մէջ ծիծաղելի դէպքեր էին պատահում, շատ հետաքրքրեց յանցաւորին, որ անդադար բացականչում էր. „Ճիշտ, շարունակեցէք։ Շատ հետաքրքիր պատմութիւն է և բոլորովին ճշմարիտ“։ Սկօվիլ յիշեց յանցաւորի կրօնական համոզմունքը, որ Աստուած պէտք է վճարէ նրա պարտքերը, որ յանցաւորը անաջող գործեր է առել գրքեր հեղինակելու և դասախօսութիւններ կարդալու համար։

Դատարանի մէջ յայտնվեցաւ, որ 1877 թւականին Գիտօ բանտարկված է եղել մի քանի օրով Չիկագոի բանտի մէջ։ Երբ Սկօվիլ կարդում էր Գիտօի նամակներից մի քանիսը, յանցաւորը պահանջեց, որ նա թւական կարգի հետևէ։ Սկօվիլ, պաշտպանողական ճառը վերջացնելով, յայտնեց յոյս, որ երդուեալ դատաւորները վճիռ կը կայացնեն իրանց խղճի համեմատ։ Վկաներից

մէկը բժիշկ Բօյս ցոյց տուեց, որ նա դեռ 1876 թուականին Գիտօի մէջ ժառանգական խելագարութեան և բնական խելքի պակասութեան նշաններ գտաւ: Բոստոնից կանչված վկաներից մէկը յայտնեց, որ Գիտօ գնացել էր Բոստոն դասախօսութիւն կարդալու և այնտեղ յայտնել էր, որ ինքը պատկանում է „Յիսուս Քրիստոս և ընկերութիւն“ առևտրական տանը: Միւս վկաներից էլ մի քանիսը պատմեցին այնպիսի անցքեր, որոնք ապացուցանում են յանցաւորի խելագարութիւնը: Այնուհետև Գիտօին իրաւունք տրվեցաւ իր ճառագիրը կարդալու համար, որ հետևեալ բովանդակութիւնն ունէր: „Ես ցանկանում եմ, որ դատարանին յայտնի լինի իմ ամբողջ անցեալ կեանքը, որովհետև դա անհրաժեշտ է, որպէս զի նա իմանայ, արդեօք ես սպանեցի նախագահին, թէ Աստուած ինձ դրդեց: Դրա համար հարկաւոր է իմանալ իմ կեանքի անձնական, քաղաքական և աստուածաբանական հանգամանքները և ես պահանջում եմ, որ դատարանը, մամուլը և հասարակութիւնը ծանօթ լինեն իմ կենսագրութեան հետ: Ես կատարեալ արդարադատութեան եմ սպասում և թոյլ չեմ տայ, որ իմ գործին կողմնակի միջոցներով նայեն: Անցեալ գարնանը մի քանի լրագիրներ կատաղութեամբ յարձակվում էին նախագահի վրա, որովհետև նա ոչնչացնում էր հանրապետական կուսակցութիւնը անմիտ ընտրութիւններով: Ես արեցի այն, ինչ որ այդ լրագիրների կարծիքով հարկաւոր էր անել: Բայց նախագահին վիրաւորելուց յետոյ, հէնց այդ լրագիրները սկսեցին նրան գովաբանել: Այդ լրագիրները և նախագահի բժիշկները, որոնք իսկապէս նրան սպանեցին, պէտք է բաժանեն ինձ հետ դատապարտութիւնը: Պէտք է այն էլ ասել, որ ես լրագիրների ասածների վրա ուշադրութիւն չէի դարձնի և նախագահի վրա րէվօլվեր չէի արձակի, եթէ դրա համար ինձ ինքը Աստուած չընտրէր: Ես մահուանից չեմ վախենում: Ես միշտ եղել եմ Աստուծու հաւատարիմ ծառայ: Ես մարդասպան չեմ: Այդ գործը ինձ Աստուած ներշնչեց, ինչպէս Աբրահամին և այլ սուրբերին“: Այնուհետև Գիտօ մահուան պատժով սպառնաց նրանց, որոնք կը համարձակվեն իրան սպանել: Նա յոյս ունի, որ պօլիցիան և դատարանը կը պահպանեն իրան, որովհետև լուսաւորված ամբողջ աշխարհի հայացքները նրա վրա են դարձած: Յանցաւորը ցանկութիւն յայտնեց, որ դատաւորները և երդվեալները իր գործը քննեն փաստերի և օրէնքների համեմատ, ամբողջ պատասխանատուութիւնը երդուեալ դատաւորների վրա թողնելով:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Գերմանական րայխստագի մէջ քննվում էր առաջարկութիւնը այն ծախսերի բիւջէտը հաստատելու համար, որոնք հարկաւոր կը լինեն Համբուրգ քաղաքը Գերմանիայի հետ միացնելու համար: Առաջադէմ Հենել նկատեց, որ այդ միութեամբ ստացված միակ փոփոխութիւնը այն է, որ այսուհետև մաքսերը կը ստացվեն Համբուրգի մաքսատների մէջ: Համբուրգի միացնելը Գերմանիայի հետ պետական դաշնագրութիւն չէ, որ միայն կայսրը կարող է հաստատել: Այդ գործը կատարել է միայն պետական կանցլերը, հետևապէս ամբողջ պատասխանատուութիւնն էլ նրա վրա է ընկնում: Իշխան Բիսմարկ ասաց, որ նա իր գլխաւոր պարտականութիւն է համարում բոլոր օրինաւոր ճանապարհներով ձգտել Գերմանիայի միութեանը: Նա յոյս չունէր, որ այդպիսի նպատակ ունեցող մինիստրը կարող է պարլամենտի կողմից ընդդիմադրութեան հանդիպել: Ներկայումս միացեալ կառավարութիւնները աւելի լաւ պաշտպան են գերմանական միութեան քան թէ րայխստագը: „Ահա ինչքան յետ են մնացել մեր ձգտումները դէպի միութիւն: Տաս տարի սրանից առաջ ոչ ոք չէր էլ մտածի ընդդիմանալ առաջարկված միջոցներին, բայց ներկայումս րայխստագը բաժանված է ութ կուսակցութիւնների, որոնցից ոչ մէկը չէ կարող մեծամասնութիւն կազմել և չունի մի որոշ նախագիծ: Շատ հեշտ է մեղադրել կառավարութեանը և ասել՝ վերցրէ՛ք ազատամիտ մինիստրներ: Ես համոզված եմ, որ մեղքը կառավարութեանը չէ, այլ կուսակցական ատելութեան և յարձակողական ոգու, որ այդքան յատուկ է գերմանական բնաւորութեանը: Ես չեմ կամենում, որ ինձանից շնորհակալ լինեն: Ես միայն իմ պարտականութիւնն եմ կատարում: Պէտք է շնորհակալ լինել կայսրից որ վտանգի ենթարկեց իր գահը Գերմանիայի միութեան համար: Ինչ ինձ կը վերաբերի, ես սովոր եմ ապրել և առանց շնորհակալութեան, որ շատ անգամ ձեռք եմ բերել և դարձեալ կորցրել եմ: Ենթադրենք, որ Բօհեմիայի հետ պատերազմը չաջողվէր, որ այդ պատերազմի ժամանակ Պրուսիան յաղթվէր: Ինչ կանէին ինձ հետ այն ժամանակ փոխանակ այն ոգևորված ցոյցերի, որոնց առարկայ էի ես 1866 թուականին: Ինձ վրա ամենքը կը յարձակվէին իբրև մի յանցաւորի վրա, որ թեթևամտութեամբ իր հայրենիքին կորուստ պատճառեց: „Պառաւ կանայք մեզ աւելներով կը ջարդէին“, ինչպէս ասաց ինձ իմ ընկերներից մէկը: Ուրեմն սկսելով Գերմանիայի միութեան գործը, ես վտանգի ենթարկեցի իմ կեանքը, պատիւը և իմ ամբողջ ապագան: Կամ թէ ենթադրենք, որ չաջողվէր պատերազմը Ֆրանսիայի հետ, որի սկսելու համար ես աւելի քիչ մեղաւոր էի, քան թէ առաջինի ժամանակ: Միթէ միակ մեղաւորը պետական կանցլերը չէր լինի: Ես հիմա գիտեմ, թէ ինչ է հասարակական կարծիքը: Մինչդեռ իմ ծառայութիւններս երկու դէպքերում էլ միատեսակ էին՝ աջողվէին այդ պատերազմները թէ ոչ. թէպէտ վերջին դէպքում ես ատելութեան զոհ կը դառնայի, գուցէ աւելի էլ վատ վիճակի ենթարկվէի: Այսպէս թէ այնպէս գլխաւոր ծառայութիւնը զօրքերին է պատկանում, իսկ ինձ ոչ ոք ոչինչով պարտական չէ, որովհետև, կրկնում եմ, ես միայն իմ պարտականութիւնն էի կատարում“: Լասկեր նկատեց, որ վերջին ընտրութիւնների հետևանքները ապացուցին, որ երկիրը չէ հաւանում կանցլերի երևելի նախագծերը: Իշխան Բիսմարկ թէ մինչև այժմ մատուցել է և թէ այսուհետև էլ կը մատուցանէ երկրին նշանաւոր ծառայութիւններ արտաքին քաղաքականութեան ասպարէզի վրա, բայց ներքին հարցերը նա չէ կարող վճռել: Ազատամիտ կուսակցութիւնները կը միանան և մի ընդհանուր նախագիծ կը մշակեն: Ներքին խաղաղութիւնը միայն այն ժամանակ կը վերականգնվի, երբ ազատամիտ կուսակցութիւնը կուղղէ կատարված սխալները: Իշխան Բիսմարկ մերժում էր ազատամիտների յաղթութիւնը վերջին ընտրութիւնների ժամանակ և թուանշաններով ապացուցանում էր, որ ընդհակառակը ընտրութիւնների ժամանակ պահպանողականները յաղթեցին: Այդ Բիսմարկի հաստատ համոզմունքն է, որ ոչ ոք չէ կարող փոխել:

ՄԻ ԼՈՒՐ Կ. ՊՕԼՍԻՑ

Կ. Պօլսի լրագիրներուս կարդում ենք հետևեալը: Կը լսենք թէ Ս. Պատրիարք Հայրն ուրբաթ օրն այցելութիւն տուեր է Ա. Նախարար Բարձր. Սայիտ փաշային, որոյ հետ երկարօրէն խօսակցել է յետոյ, իւր գրաւոր հրաժարականը ներկայացուցեր է: Յետ բանակցութեանց, Ն. Բարձրութիւնը խնդրեր է Ս. Պատրիարքէն որ իւր հրաժարական ըստ կանոնի Մէջլիսի Միւտիրիին, այսինքն Կրօնային գործոց Տեսչին յղէ, և յիրաւի Ն. Սրբազնութիւնը Պատրիարքարան վերադառնալով, պահարանի մը մէջ դրեր է իւր հրաժարագիրն, ուղղեալ առ Ջիվէր պէյ՝ Մէջլիսի Միւտիրի, և սմա յղեր է:

Ազգային Երեսփոխանական Ժողովոյ և Վարչական խորհրդոյ ատենապետներն երէկ Խասգիւղ գնացեր են Նորին Սրբազնութեան հետ բանակցելու:

Այս բանակցութիւնք երեք ժամէ աւելի տևեր են, բայց արդիւնքը դեռ չիմացուեցաւ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Լրագիրներին Լօնդօնից հեռագրում են նոյեմբերի 16-ին. «Times» լրագիրը լսել է, որ պարլամենտը յունվարի 19-ին կը հաւաքվի:

—Գերմանական լրագիրները հաղորդում են, որ Բրէսլավլի ուսանողները մէկ համակրական ադրէս ուղարկեցին իշխան Բիսմարկին, Վիլհէլմ կայսրի գահական ճառի բովանդակութեան առիթով: Կանցլերը պատասխանեց նրանց մէկ նամակով, որի մէջ հաղորդում է, թէ ներկայացրեց ադրէսը կայսրին, և որ նա մեծ բաւականութեամբ ընդունեց ուսանողների զգացմունքների այդ արտայայտութիւնը:

—Կ. Պօլսում նորից յուզված են այս օրերս սուլթանի կեանքի դէմ դաւադրութիւն բացելով: Բանտարկված են 90 մարդկանցից աւելի, որոնց մէջ բարձր աստիճանաւորներ ևս գտնվում են: Կ. Պօլսի բերդապահ զօրքը, չորս ամսվայ ռոճիկը չը ստանալու պատճառով սաստիկ գրգռված է կառավարութեան դէմ և Կ. Պօլսում վախենում են զինուորական ցոյցերից:

—«Times» լրագրին Կ. Պօլսից հեռագրում են հետևեալը: Թիւրքաց պարտատէրերի պատգամաւորների հետ եղած բանակցութիւնները արդէն վերջացան, և այժմ միայն մնում է, որ սուլթանի իրադէով հաստատվի: Բայց վախենում են որ Ռուսաստանի խառնվելը կը քանդի ամբողջ պայմանական պլանը: Ռուսաց դեսպան, պ. Նովիկօվ, հասկացրեց Բ. Դրան, որ ինքը եռանդով կընդդիմադրի, եթէ Բ. Դուռը եւրոպական պարտատէրերի հետ որ և է դաշնագիր կապի, առանց նախապէս ապահովելու որ և իցէ արդիւնքների մասնաւոր աղբիւրներով Ռուսաստանի պատերազմական ծախսեր: Սուլթանը սաստիկ տխուր դրութեան մէջ է գտնվում:

—Ռուս լրագիրներին Թիւրքիայից գրում են, որ Մէկկայի մէջ վարակիչ սարսափելի ախտը օրից օր սաստկանում է: Ժողովուրդը և ուխտաւորները քաղաքից փախչում են դաշտերը, բայց նրանցից շատերը քաղաքից դուրս մի քանի քայլ անելուց յետոյ, արդէն ընկնում են մեռած և նրանց դիակները անթաղ են մնում դաշտերում: Մի լրագրի ականատես թղթակիցը, որ օտար մի հիւպատոսութեան մէջ է ծառայում, գրում է թէ Մէկկայի փողոցները ծածկված են փտող դիակներով: Մահմետական հոգևորականութիւնը ժամանակ չունի բոլոր ննջեցեալները թաղելու, այն աստիճան ահագին է մեռնողների թիւը:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պրուսիայի Նայէն քաղաքում երդուեալների դատարանը նոյեմբերի 7-ին քննում էր Շիֆ անունով մէկի գործը, որը մեղադրվում էր երկու տեսակ յանցանքների մէջ—բռնաբարութեան և սպանութեան մէջ: Առաջին յանցանքի համար Շիֆ դատապարտվեցաւ տասն և հինգ տարով տաժանակիր աշխատանքների, իսկ երկրորդ յանցանքի համար—մահուան պատժի: Այժմ հարց է ծագել, թէ այդ դատավճիռներից ո՞րը պէտք է առաջուց կատարվի:

***

Նորերումս Փարիզում Լիօնեան երկաթուղու կայարանի վրա մէկ ճարպիկ գողութիւն կատարվեցաւ: Պարոն Մ., որ թանգագին քարերի և ոսկեղէնի առևտուրի միջնորդ է, սանդուղքի վրա բարձրանալու ժամանակ, էպիլէպսիայի հարուած է ստանում, և ընկնում է երեսի վրա: Մարդկանց մէկ խումբ շտապում է օգնութիւն հասցնել նրան և մի և նոյն ժամանակ լաւ հագնված մէկ կին ամենքից առաջն է անցնում և լաց լինելով ընկնում է թշուառականի վրա: Այդ կնոջ լացը, որը իրան թշուառական Մ.-ի կին է անուանում, այնպիսի ազդեցութիւն է ունենում բոլոր ներկայ եղողների վրա, որ բոլորեքեանք սկսում են ցաւակցութեան նշաններ յայտնել: Որովհետև վտանգը չէ անցնում, այդ պատճառով խեղճ կինը երկաթուղու վրա ծառայողներից խնդրում է իր մարդուն տեղափոխել դահլիճը, ուր աւելի յարմար կը լինի օգնութիւն հասցնել: Ի հարկէ, այդ խնդիրքը անյապաղ կատարվում է. հիւանդին տանում են մէկ առանձին սենեակ, ուր շուտով գալիս է և բժիշկը: Այն ժամանակ, մեր բաղդախնդրուհին, ասում է «Evènement» լրագիրը, օգուտ քաղելով այն րոպէից, երբ ներկայ եղողների ուշադրութիւնը մի փոքր հեռանում է նրանից, ասում է, որ ինքն կամենում է հանգստանալ այդ յուզմունքից, և անցնում է հարևան սենեակը: Հիւանդը ուշքի է գալիս և երբ նրան շնորհաւորում են, թէ նա այնքան անձնազոհ ամուսին ունի, նա յայտնում է թէ ինքը պսակված չէ: Նոյն րոպէին մէկ վատ բան նախազգալով, նա քննում է իր գրպանը և տեսնում է, որ ժամացոյցը, պօրտֆէօլը և պօրտմօնէն անհետացել են: Իսկոյն գնում են այն սենեակը, ուր նրա սուտ ամուսինը թագնվեցաւ, բայց այդ սենեակը մէկ ուրիշ անցք էլ ունէր: Ի հարկէ ճարպիկ բաղդախնդրուհու թօղն էլ չը կար: Նրա նշանները պօլիցիականին հաղորդեցին, որ անյապաղ սկսեց որոնել նրան:

***

Լօնդօնի հասարակութիւնը սաստիկ վրդովված է այն տարածված լուրերի առիթով, որ իբր թէ մայրաքաղաքի աղքատ ընտանիքները, ծախսերից ազատվելու համար, ծախում են իրանց զաւակներին լարախաղացների վրա, որոնք սովորեցնելով նրանց իրանց արհեստը, թշուառ մանուկներին զանազան տանջանքների են ենթարկում: Մէկ անգլիացի փաստաբան պատահմամբ տեսնելով այդ բաղդախնդիրներից մէկի վարմունքը մանուկների հետ, տեղեկացաւ, որ տաս և չորս անգլիացի մանուկներ ծախված են եղել իրանց ծնողներից արաբացի լարախաղացի վրա, որը իւրաքանչիւր երեխայի համար վճարում էր երեսունից մինչև յիսուն ֆրանկ: Թշուառ զոհերի մէջ մինչև անգամ երեք տարեկան երեխաներ կային: Անգլիական հիւպատոսը իսկոյն պահանջեց ազատել մանուկներին և իր հովանաւորութեան տակ ընդունեց նրանց:

***

Փարիզում նորերումս քնաշրջկութեան (լուսնահարութեան) մէկ տարօրինակ գիպուածք եղաւ, որ շատ տխուր հետևանքներ կարող էր ունենալ: Մէկ մեծատուն տիկին, կոմսուհի Ֆ., որ բնակվում է Փարիզի մօտ գտնված իր ամրոցում, սկսեց նկատել, որ անդադար կորչում են իրանից զանազան չորեր և թանգագին քարեր: Կասկածել իր աղախնուն գողութեան մէջ նա չէր կարող, որովհետև վաղուց համոզված էր նրա ազնուութեան մէջ: Այդ ժամանակ գալիս է այցելելու կոմսուհուն իր որդին, մի երիտասարդ օֆիցէր, որը վճռեց գողին բռնել: Երբ որ բոլորը պառկեցին քնելու, նա մնաց նախասենեակում գողին հսկելու համար: Գիշերվայ մօտ հինգ ժամին նա տեսաւ նախասենեակի միւս ծայրում մէկ շարժվող ստուեր և երկար չը մտածելով, հրացան արձակեց նրա վրա: Բաղդաւորապէս գնտակը նպատակին չը հասաւ: Յայտնվեցաւ, որ նախասենեակում կանգնած էր ինքն կոմսուհին, որ քնաշրջկութեան հիւանդութեան ժամանակ տանում էր իր իրեղէնները և թագցնում էր մէկ ծածուկ տեղ, ուր և